

İçin gönüllerde sevgi yaratacağı ifade edilmiştir (Meryem 19/96). Râğib el-İsfâhânî'nin belirttiği gibi bu âyet, "Sen yer-yüzündeki her şeyi versen yine de müminlerin gönüllerini birleştiremezsin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırmıştır" meâlindeki âyetin (el-Enfâl 8/63) tefsiri mahiyetindedir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e de ilâhî tebliğ karşılığında yakınlık ve barış sevgisinden başka bir bedel istemediğini ilân etmesini emretmiştir (eş-Şûrâ 42/23). Vedûd ismi Tirmizî'ye ve İbn Mâce'ye ait esmâ-i hüsnâ listelerinde bulunmakta (Tirmizî, "Da'âvât", 82; İbn Mâce, "Du'â", 10), ayrıca hadis kaynaklarında Resûl-i Ekrem'in teheccüd namazında okuduğu uzun duaların birinde, "Allahım! Sen rahimsin, vedûdsün, dilediğini yaparsın" niyazı yer almaktadır (Tirmizî, "Da'âvât", 30). Vüd kavramının geçtiği rivayetlerden biri şöyledir: "Bana karşı ileri derecede sevgi besleyen ümmetinden öyleleri vardır ki içlerinden biri aile halkı ve serveti pahasına da olsa beni görmeyi tercih edecektir" (Müsned, V, 156, 170; Müslim, "Cennet", 12).

Âlimler genellikle vedûdün etimolojisi ve Kur'an'daki kullanımı çerçevesindeki yorumlarla yetinmişlerdir. İbn Fûrek'in Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'ye atfen naklettiğine göre vedûd, "taati ve ibadeti müminler ve âriflerce sevilen, kullarını hakkı ayakta tutmaları için sevip kendilerini muvaffak kılan" anlamına gelir. Mâtürîdî ise vedûdü "her şey ve her iyilik O'ndan geldiği için sevmeye lâyık olan, kendisine tevessül edip yaklaşanı seven" şeklinde yorumlamıştır. Hattâbî de vedûdü "sevilen, sâlih kullarını seven, onlardan razı olup amellerini kabul eden, onları halka sevdiren" diye açıklamıştır. Gazzâlî vedûde "bütün yaratıklar için iyiliği seven, onlara iyilik yapan ve gerçekleştirdikleri iyilikleri öven" mânasını verdikten sonra vedûd ile rahîm arasında muhteva yakınlığı bulunduğunu belirtmiştir. Gazzâlî kulun Allah'ı sevmesini "kendisi için arzu ettiği her şeyi Allah'ın diğer yaratıkları için de istemesi, hatta onları kendisine tercih etmesi" sözleriyle açıklamıştır. Bu sevginin doruk noktası öfke, kin vb. nin sevgiyi engellemesidir. Nitekim Hz. Peygamber, Uhud Savaşı'nda dışı kırıldığı ve yüzü kan içinde kaldığı halde müşriklere beddua etmemiş, Allah'tan onlara doğru yolu göstermesini dilemiştir (el-Makşadü'l-esnâ, s. 132-133). Yine Gazzâlî vedûd isminin de rahmân, rahîm ve raûf gibi Allah'ın irade sıfatı çerçevesine girdiğini kaydetmiştir (a.g.e., s. 174). Vedûd isminden kulun nasibi Allah'ın sonsuz rah-

met ve sevgisini örnek alarak Allah'ı ve kullarını sevmesidir. Vedûd başta raûf, velî, rab, mevlâ, rahmân ve rahîm olmak üzere birçok ilâhî isimle anlam yakınlığı içinde bulunur. P. Beneito, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Keşfü'l-ma'nâ 'an sırrı esmâ'il-lâhî'l-hüsnâ* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserlerinden hareketle Allah-insan, Allah-âlem ilişkisi bağlamında Allah'ın vedûd ismi ve tecellîleriyle ilgili bir makale kaleme almıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 156, 170; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Hatice Boynukalın), İstanbul 2006, VII, 225; Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İştikâku es-mâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 152; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1988, s. 74; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 51; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 479, vr. 233^a-234^a; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlüh), s. 132-133, 174; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 78^a-81^a; Ebû'l-Bekâ, *el-Kûlîyyât*, s. 398-399, 942-943; Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 220-222, 334-335; P. Beneito, "The Servant of the Loving One", *Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabi Society*, sy. 32, Oxford 2002, s. 1-24.

BEKİR TOPALOĞLU

VEFÂ

(bk. AHİD).

el-VEFÂ (الوفا)

Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin
(ö. 597/1201)

**Hz. Peygamber'in hayatı, mucizeleri,
şemâli ve faziletlerine dair eseri.**

Kitabın adı yazma nüshaları ile bazı kaynaklarda *el-Vefâ* [*el-Vefâ'*] *bi-ahvâli'l-Muştafâ*, *el-Vefâ fi ba'zı ahvâli'l-Muştafâ*, *el-Vefâ bi-(fi) fezâ'ili'l-Muştafâ* şeklinde kaydedilmektedir (*el-Vefâ*, neşredenin girişi, I, t). Otuz dört bölümden (ebvâb) meydana gelen eserde müellifin mukaddimede kaydettiğine göre 500'ü aşkın (530) bab vardır. Resûl-i Ekrem'in nübüvvetten önceki hayatına ayrılan birinci bölümde onun Âdem'den itibaren şanının yüceltilmesi, Hz. İbrâhim'in kendisi için dua etmesi (el-Bakara 2/129), Tevrat ve İncil'de adının geçmesinden başlamak üzere siyer kitaplarında yer alan konular özetlenmektedir. Nübüvvetin Mekke dönemi ni konu alan ikinci bölümde Hz. Muhammed'in peygamberliğine delâlet eden hal-

ler, vahyin başlaması üzerine önce kendi yakınlarından başlayarak insanları dine davet etmesi, bu uğurda çeşitli eziyetlere katlanması, müminlerden bir kısmının Habeşistan'a hicreti, amcası Ebû Tâlib'in ve eşi Hatice'nin ölümünden sonraki durumu, Tâif seyahati, Mekke'ye gelen kabilelere nübüvvetini açıklaması, özellikle Evs ve Hazrec kabileleriyle irtibatı, mi'rac hadisesi, Evs ve Hazrec kabileleriyle İkinci Akabe buluşması gibi hususlar ele alınmaktadır. Kitabın Medine'ye hicrete dair üçüncü bölümünde Hz. Peygamber'in Sevr mağarasından itibaren Medine yolculuğu, Medine'de sevgiyle karşılanması, burada mescidin inşası ve kblenin değişmesi gibi hususlar anlatılmaktadır.

el-Vefâ'nın mucizelere ayrılan dördüncü bölümünde Hz. Mûsâ devrinde büyüclüğün revaç bulduğu, Mûsâ'nın asâsiyla denizi yarması, İsâ döneminde tıbbın ilerlediği, onun ölülere dirilttiği ve bazı hastaları iyileştirdiği belirtilmekte, Resûlullah döneminde ise fesahat ve belâgatın yaygınlaştığı, Resûl-i Ekrem'in mucizesi olarak Kur'an'ın indiği kaydedilmekte, ardından Kur'an'ın beş yönden erişilmezliği üzerinde durulmaktadır: **a)** Fesahatı ve belâgatı; **b)** alışılmış edebî nesir ve şiir kalıplarına uymayı; **c)** geçmiş peygamberlere ve ümmetlere dair sağlam bilgiler içermesi; **d)** geleceğe yönelik haberler vermesi; **e)** çelişkili ifadeler taşımaması (I, 265-272). Dördüncü bölümün on beşinci babında Kur'an'da yer alan geleceğe yönelik otuz aşkın gaybî haber zikredilmiş, diğer bablar hissî mucizelere ayrılmıştır. Kitabın beşinci bölümünde Resûlullah'ın diğer peygamberlere üstünlüğü konusu ele alınmıştır. Bazı rivayetlerden hareketle Hz. Peygamber'in bir kısım ayrıcalıklarına temas edildikten sonra ümmetinin diğer ümmetlerden üstün olduğu ve müminlerin onu her şeyden daha çok sevmesinin gerekliliği belirtilmiştir.

Kitabın bundan sonraki kısmı Mustafa Abdülvahid neşrinde eserin II. cildini teşkil etmektedir (s. 387-827). Burada otuz bir babdan oluşan altıncı bölümde Hz. Peygamber'in fizikî, yedinci bölümde mânevî / ahlâkî özelliklerine yer verilmekte, sekizinci bölümde kendine has muaşeret kaidele-ri zikredilmekte, dokuzuncu bölümde onun zühd anlayışına değinilmektedir. Eserin bundan sonraki bölümlerinde Resûlullah'ın abdesti, namazı, orucu, hacı ve umresi; onun Allah korkusu, niyazı, hüznü, tefekkürü, ağlayışı, takvâsi, dünyaya gönül bağlamaması, tövbe ve istiğfarı ve çeşitli duaları anlatılmaktadır. Ardından Resûl-i Ek-

el-VEFÂ

rem'in ev eşyası, giysileri, binek hayvanları, köleleri, hizmetçileri, yüzük, tarak, ayna vb. eşyası, yediği, içtiği şeyler, uyku âdâbı, hastalıkları ve tedavi oluşu, evlilik hayatı ve yolculukları; savaş aletleri, gazve ve serriyyeleri, çeşitli hükümdarlara gönderdiği dine davet mektupları ve kendisine gelen elçiler; Vedâ hacca dönüşünde yaptığı işler, hastalanması ve vefatına dair bilgi verilmektedir. Sonuncu bölüm Resûlullah'ın kıyamet günündeki üstün konumu, şefaatı, makâm-ı mahmûdu vb. hakkındadır.

el-Vefâ muhteva açısından çok geniş bir alanı kapsar. İbn İshak (ö. 151/768), İbn Hişâm ve İbn Sa'd ile başlayıp gelişen siyer telifleri İbnü'l-Cevzî'ye gelinceye kadar zengin bir literatür oluşturmuştur. İbnü'l-Cevzî bunlardan yararlanıp kendine özgü bir düzen içinde eserini kaleme almıştır. Kitabın nâşiri Mustafa Abdülvâhid'in belirttiği gibi müellif eserini yazarken hadis rivayetlerinin yanı sıra siyerde İbn İshak'ın *el-Meğâzî*'si ile İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sından, şemâilde özellikle Tirmizî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'sinden, hasâis ve fezâil konusunda Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve*'sinden istifade etmiştir. Kendisinden önceki kaynaklardan da nakillerde bulunmuş, ancak sahih olmayanları sahih olanlarından ayırmamıştır. Nitekim eserin nâşiri sıhhati şüpheli bazı nakillere dipnotunda işaret etmektedir (meselâ bk. I, 40, 74, 151, 171, 373; II, 409, 543, 736). Müellif kitabın mukaddimesinde okuyucuya ve dinleyiciye bıkkınlık gelmemesi için hadis rivayetlerini terkedeceğini, ayrıca bunlardan sahih olanla olmayanı birbirine karıştırmayacağını söylemesine rağmen kendi eseri *el-Mevzû'ât*'ta eleştirdiği bazı hadisleri *el-Vefâ*'da zikretmiştir (I, 35, 374; II, 574). Çeşitli rivayetlerden meydana gelen eserde tahlil ve akli istidlâllere çok az yerde rastlanmaktadır. Halbuki müellifin *Şaydü'l-hâtır* ve *Telbisü İblis* gibi teliflerinde eleştiri yöntemi hâkimdir. Bu sebeple *el-Vefâ*'nın İbnü'l-Cevzî'nin ilmi hayatının ilk dönemlerine ait bir eser olması kuvvetle muhtemeldir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Yûsuf Ağa, nr. 173, Âşir Efendi, nr. 77, Ayasofya, nr. 946; Brockelmann, I, 916) Mustafa Abdülvâhid (bk. bibl.) ve Muhammed Zührî en-Necâr (Riyad 1400/1980) tarafından neşredilmiştir. *Seffârî*'nin tarafından *Tahbîrü'l-Vefâ fî sîretî'l-Muştafâ* adıyla kısaltılan eseri, Ahmed Neylî *el-Evfâ fî terceme-ti'l-Vefâ* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 488; Be-

yazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 5266; Nuru-osmaniye Ktp., nr. 735).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Muştafâ* (nşr. Mustafa Abdülvâhid), I-II, Kahire 1386/1966, neşredenin girişi, I, 1-t; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2017; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 916; Muhammed ez-Zühaylî, *Merci'ul-'ulâmi'l-İslâmiyye*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 661; Yusuf Şevki Yavuz – Casim Avcı, "İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec", *DîA*, XX, 546, 548.

MUSTAFA ÖZ

VEFÂ er-RİFÂİ

(bk. ŞEYH VEFÂ er-RİFÂİ).

VEFÂİYYE

(وفاييه)

Zeyniyye tarikatının
Şeyh Vefâ diye tanınan
Muslihuddin Mustafa Efendi'ye
(ö. 896/1491)

nisbet edilen kolu

(bk. MUSLIHUDDİN MUSTAFA).

VEFÂİYYE

(الوفاييه)

Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî'ye
(ö. 501/1107)

nisbet edilen bir tarikat.

Ebü'l-Vefâ'nın hayatına dair en önemli kaynak, Şehâbeddin Ahmed el-Vâsıtî'nin *Tezkiretü'l-müttakin ve tebşiratü'l-muktedin* adlı Arapça menâkıbnâmesidir. Vefâi geleneğine mensubiyeti yanında aynı zamanda Zeyniyye şeyhi olan Seyyid Velâyet'in isteği üzerine özetlenerek *Menâkıb-ı Tâcü'l-ârifin Seyyid Ebü'l-Vefâ* adıyla Türkçe'ye çevrilen eserde belirtildiğine göre Ebü'l-Vefâ'nın soyu İmam Zeynelâbidin'e ulaşır. Babası Seyyid Muhammed, Irak'ta Zabala bölgesinde yaşamakta iken burada seyidlerin uğradığı bir takibat yüzünden Kûsan bölgesine kaçarak Benî Nercis adlı Kürt kabilesine sığınmış, bir Kürt kızı ile evlenmiş, Ebü'l-Vefâ 417'de (1026) burada doğmuştur. Ebü'l-Vefâ, Bağdat'ta başladığı tahsilini Buhara'da sürdürdü. Daha sonra Bağdat'a dönüp Irak'ta dönemin en büyük şeyhlerinden biri olarak tanınan Ebû Muhammed Abdullah b. Talha eş-Şenbekî'ye intisap etti. Şeyhi ona vefa ve sadakatinden dolayı Ebü'l-Vefâ unvanını verdi. Ebü'l-Vefâ sülûkünü tamamlayıp icâzet aldıktan sonra irşad faaliyetine başladı, dönemin en önemli şeyhleri arasında yer aldı ve toplumun her kesiminden müridlerinin sayısı

bir hayli arttı. Bu müridler arasında on yedi sultanın bulunduğu ve seyyidliğinden dolayı nüfuzundan çekinen Abbâsi Halifesi Kâim-Biemrillâh'ın kendisini sarayına çağırarak teftiş ettiğine dair rivayetler abartılı kabul edilse de onun kazandığı güç ve itibarı göstermesi bakımından önemlidir (Ocak, *TTK Belleten*, LXX/257 [2006], s. 125). "Tâcülârifin" mahlasını taşıyan ilk kişi olduğu da rivayet edilen Ebü'l-Vefâ hayatının büyük bölümünü Irak'ta geçirdi ve 20 Rebiülevvel 501'de (8 Kasım 1107) burada vefat etti.

Vefâiyye, Ebü'l-Vefâ'nın ölümünün ardından Ali b. Heytî, Ali el-Kürdî, Meâd el-Kürdî, Câkir el-Kürdî, Boğa b. Batu, Abdurrahman b. Dogancı, Muhammed Türkmanî, Şeyh Turhan, Şeyh Tekin, Muhammed b. Belikisa, Matar el-Bedrânî, Ahmed b. Baklî el-Yemenî gibi halifeleri vasıtasıyla Irak ve Suriye'de geniş bir sahaya yayıldı; ardından Anadolu'da faaliyet göstermeye başladı. Ebü'l-Vefâ'nın halifelerinden üçünün "Kürdî" mahlasıyla anılması şeyhin Kürt aşiretleri arasındaki etkin nüfuzunu ortaya koyar. Türkçe isimler taşıyan diğer halifelerinin mevcudiyetinden Ebü'l-Vefâ'nın etkisinin Kürt çevrelerle sınırlı kalmadığı anlaşılabilir. Bununla birlikte Vefâiyye'nin asıl yayılma sahası olan Irak ve Suriye'deki durumu, buralarda etkisini ne zamana kadar sürdürdüğü konusundaki bilgiler Anadolu'dakine oranla daha azdır. Tarikatın Anadolu sahasındaki tesirini Elvan Çelebi'nin *Menâkıbü'l-kudsiyye*'si, Aşıkpaşazâde'nin *Târih*'i ve bazı arşiv belgeleri sayesinde nisbeten daha kolay takip etmek mümkündür. Ancak bu bilgiler de Ebü'l-Vefâ dönemine ve hemen sonrasına ait değildir ve yaklaşık yüz yıl sonra yaşadığı tahmin edilen, belki de Anadolu'daki en önemli temsilcisi Dede Garkın ve halifelerinin faaliyetleriyle sınırlıdır. Muhtemelen Moğol istilâsı yüzünden kaçarak Anadolu'ya gelen Dede Garkın ilk defa Maraş-Elbistan civarına yerleşti. Me-

Mardin-Dedeköy'de Dede Garkın Türbesi

